M O W A

Jaśnie Oświeconego Xiążęcia Jmci CZARTORYSKIEGO Kanclerza W. W. X. Litewskiego na *Senatus Consilium* w Warszawie Dnia 25. 8bra 1762. zaczętym D. 30. *ejusdem* miana.





TAk są zwykłe Nayiaśnieyszy Krolu Panie Nasz Miłościwy tak są upowszechnione Panuiącey Osoby każdey chwalenia i uwielbiania, że się iuż bardziey wydawaią zwyczaiowym tylko mowieniem, albo obłudnego podchlebstwa wynalazkiem, niżeli znakiem myśli i sentymentow istnych. Zbioru Cnot i Przymiotow w osobistości W. K. Mości P. N. M. znayduiących się ten effekt iest naturalnym, że chęciom i żądzom Twoim Nayiaśnieyszy Panie, iest więcey i bardziey dogadzaiącą chwalebność Krolowania, niżeli wielomowstwem Kroluiącego chwalenie. Dowcip żaden wykoncypować, áni wyexaggierować nie może Krola i Pana w sobie doskonalszego i dobrotliwszego, á przez to lud poddany władzy swoiey szczęśliwić mogącego; á gdy iednak w tak długim przeciągu Panowania W. K. Mości P. N. M. iuż niemal wszystkie gatunki narodowych fatalności i dolegliwości ponaszała i ponasza Rzecz Pospolita Nasza, w trwożącey doniszczenia swego będąca sytuacyi, przez niedochodzące *continuè* od lat 26. Seymy, i przez to iak anarchij; zrzodłowe tego przyczyny, okazye i powody iedynie odwrocić i znieść może *Dirigens sua membra Caput* Oycowska W. K. Mości P. N. M. dobroć, mądrość i sprawiedliwość: *Jura Throni & Jura Gentis* niech rownie i wzaiemnie *Sacra sunto*: Niech mądrze od Przodkow Naszych ustanowiona *Forma & Norma Regiminis* w ściśley y nienaruszoney będzie manutencyi mocą i Powagą oraz i sławiącym przykładem Kroluiącey Zwierzchności: Niech w Stanie każdym Osoba każda będzie pociągana do powinney Praw obserwy; Niech Praw przestępstwa, obowiązkow zaniedbania nie tylko podlegaią skutecznie przepisanym dostatecznie karom sądowym, ale też karże odrzutu od względow, od Dobrodzieystw Panowania: Niech cnotliwości i sposobności, á przez one i w onych zasłużenia iedyną będą drogą do adipiscencyi nadgrodowey: Niech Obywatelow w Państwie Merencye *Justitiæ Distributivæ* W. K. Mości P. N. M. & *plenitudini* w tym *Juris Regij* zawsze remonstruią sprawiedliwie te *Ministeria* i Urzędy, ktorym to *repartitè incumbit*: *Ministeria* zaś i Urzędy każde niech wypełniaią Prawami sobie nadane i zalecone odbywania, bez przeszkod, uzurpacyi i zawad od Osob żadnych, ani nawet od Urzędow inne inkumbencye maiących, dopieroż od Tych Osob, ktorych tak mocne Praw warunki exkluduią od wszelakiego wdawania się w interessa Oyczyzny Naszey, i w niey działania. Przez te i takowe rownie ważne, i podobnie łatwe Krolewskiey Wielkomyślności swoiey i dobrodzieystw uzupełnionych przedsiewzięcia, sprawuiąc Wasza Krolewska Mość Pan Nasz Miłościwy rządowe i porządkowe Narodow Polskich uszczęśliwienia restaurowane, ułatwisz oraz przez to iednomyślności Jednoczynność w Seymuiących całowładnie Stanach Rzeczy-Pospolitey.

Z tych uwag, w tych powodach aby *sciant & pensent Singuli* w narodowey totalności co *tangit* co *afficit omnes*, aby zgromadzona po Wojewodztwach

wach Ziemiach, i Powiatach, *Nobilitas* iaśnie była uwiadomiona o źrodłowych i incydentalnych przyczynach fatalnego znowu niedoyścia Seymu tegorocznego, aby gruntowniey rozważać mogła *Committenda expoſt* w Inſtrukcyach Swoim Poſłom na Seym ktory będzie naſtępuiącym, ſądzę moią powinnością tę Radę i to Supplikowanie moie, żebyś Waſza Krolewſka Mość Pan Naſz Miłościwy wydać raczył podług Prawa i dawnych zwyczaiow uniwerſały na Seymiki Relacyine.

Nie ieſt to, ani być może w kweſtyi, czy złożenie Seymu Extraordynaryinego ieſt potzebne, kiedy iedynie w Zgromadzeniu Trzech Seymuiących Stanow może Rzecz-Poſpolita uleczać choroby i dolegliwości ſwoie, reparować deſtrukcye, uradzać naglące potrzeby, ubeſpieczać ſię we wſzyſtkim. Jeſt rownie pewnym, że złożenie tey Natury Seymu ieſt zupełnie dependuiące od Woli *Juris Majeſtatici* za poprzedzoną Senatu Radą: Same Nazwiſko Seymu takowego naucza, że tylko w Extraordynaryinych zachodach i potrzebach nieodkładnych może być ſkładanym. Są to walne i dociſkaiące potrzeby Seymowey porady, aby cokolwiek tak uciążliwie i tak ſzkodnie z klnby Kardynalnych Praw Oyczyſtych wyſzło, do oney było przywroconym, aby dawne Przodkow Naſzych żądanie w Konſtytucyi radzone obmyslenia ſpoſobow *Securiùs concludendorum Conſiliorum* do ſkutku przychodzić mogło, aby w tak wielkiey wagi, i konſekwencyi Intereſſie ſwoim o Monecie, o Mennicy radzić i uſtanawiać mogła Rzecz-Poſpolita; Więc w tych potrzebach widocznych za Radą teraźnieyſzą Senatu abyś Waſza Krolewſka Mość Pan Naſz Miłościwy złożyć raczył bliſki Seym Extraordynaryiny z umknięciem zawad dochodzenia Seymow tamuiących i Ja ſupplikuię. Jeżeli zaś będzie to w zdaniu i woli Panuiącey, aby Seymu Intymacya zoſtawała w odkładzie, à inne ieſzcze i nowe *Publicæ neceſſitatis & utilitatis interim* zachodziły potrzeby, ieſt to *mens & Litera Legum;* że znowu *præcedere* powinna Senatu Rada, bez ktorey od wiekow i bezprzeſtannie nawet przed wzroſtem wolności Krolowie Naſi Rzeczy żadney przed ſię brać, rezolwować, i działać nie powinni, i nie mogą *licitè & legitimè.*

Już to nie dopiero było i ieſt wielce *Calamitoſum,* że na Publicznych Kongreſſach Seymikowych i Trybunalſkich działy ſię Tumulty, boie, i zaboie, przyzwoitemi Sądow przykładnych Rygorami nie ukarane, gdy ieſzcze uwiękſzoną śmiałością do tych czas ani przy nayciężſzych w Oyczyźnie rozruchach nie praktykowaną z okkazyi wolnego Głoſu w Jzbie Poſelſkiey Swiątnicy Wolności całego Narodu Stan Rycerſki reprezentuiącey, *abominandè* odważono ſię na dobycie Oręża, ieżeli *eouſq; nefas* nie będzie należycie ukaranym, *ex impunitate creſcente licentiâ* iużby ani Thron Krolewſki, ani Senat, ani w tey Jzbie złączone Seymuiące Trzy Stany Rzeczy-Poſpolitey nie byłyby w ubeſpieczeniu zpewnionym, więc iako to ieſt dobrotliwie od Waſzey Krolewſkiey Mości zaleconym Jchmć PP, Marſzałkom Wielkim Oboyga Narodow, tak ſię ſpodziewam, że Ci Godni Miniſtrowie nie opuſzczaiąc indagacyi *de Reatu & Cauſatione* tego Kryminału, ſkarzą winnych ſądem ſwoim należytym. Strukturę Jzby dla Poſłow Stanu Rycerſkiego, aby Jmć Pan Podſkarbi Wielki Koronny odmienić i ulepſzyć kazał, całe w tym ieſt chwalebna rada Xiążęcia Jmci Biſkupa Krakowſkiego.

Hiſtoryczne o Dzieiach w Oyczyznie Naſzey Piſma wyświadczaią że na Seymach Prawem Wolności i Prawem dozwolenia przymawiano ſię *ad Pacta Conventa,* uſkarżano ſię o złe radzenia Krolom, były obwinienia Prymaſow, Miniſtrow, i Hetmanow, à przecięż nie przychodziło dla tego do tumultowey excedencyi. Słyſzane zaś na teraźnieyſzey Radzie ganienia, że Poſłowie na Poſła czynili w Jzbie ſwoiey Jllacyą, ſą to znaki domniemania i poſtrzeżenia, że z tey to przyczyny naſtąpił *auſus* Broni dobycia *in Sacrario Libertatis.*

Nayciężſze Woyny Poſtronne i Domowe nigdy tak wielkich ſzkod i ſtrat Oyczyznie Naſzey nie ſprawowały, iako w tych Leciech zaſypanie Zagranicznie bitą złą Monetą niby Polſką, i co raz gorzey ſpodloną; Grzech *in origine* tak ciężſki *Criminis Status,* à żal ſię Boże tak długo od nas *tranquillè* cierpiany, ktory miał naśledniſtwa *in ultrà* co raz gorſze, aby nie mogł bydź kontynuowanym, poradzaćby temu nie co mogły Uniwerſały W. K. Mości Pana Naſzego Miłościwego do wſzyſtkich

ſkich Staroſtow Grodowych oſobliwie Pogranicznych, *utriuſq; Gentis* zalecaiące O nym Dozor, aby zła Moneta do Kraiow Naſzych wchodzić, à dobra wychodzić nie mogła, oraz aby w tym *rei* byli *rigoroſè* karanemi, dla inwigilacyi w tym także oraz Skarbowym Dozorcom wielce ieſt potrzebne przez Jchmiow PP, Hetmanow Wielkich dodawanie ile doſtarczy komput mały Woyſkowey pomocy, à cokolwiek zaś z'ąd wynikać będzie konfiſkacyi ſprawiedliwych, doſkonała *Rectitudo* Jchmć PP, Podſkarbich Wielkich Koronnego i W. X. Litewſkiego czyni pewność. że to *in rationibus* Kalkulacyi ſwoich zapiſywać będą do Percept Skarbowych.

Przed Inkorporacyą Prowincyi Pruſkiey *ad Compagem* Królеſtwa, przez onę i do tych czas miały i maią większe Trzy Miaſta Prawo Menniczne lubo rożnemi Statutami i Konſtytucyami nie raz urożnione w klauzulach i warunkach, ale takowe tych Miaſt Prawa iedynie Jm zdatne i użyteczne być mogły i ſą, *ad internum* onych *Commerciorum uſum* à naydaley w Pruſkiey Prowincyi; Prawo bicia Monet zawſze ieſt wſzędzie policzanym *inter- Majora Jura Regalia*, à tę Prerogatywę Przodkowie Waſzey Krolewſkey Mości uſtąpili na zawſze Rzeczy-Poſpolitey. Od Konſtytucyi w Roku 1685. o zawarciu Mennic gdy naſtępuiącemi Prawami i *Pactorum Conventorum* warunkami ieſt to *præcuſtoditum*, aby otwarcie Mennic ani *ex Reſultato* Rad Senatu, ale tylko Seymową uſtawą dziać ſię mogło, pozwolenie teraz, aby te Miaſta *ad uſum* Całey Rzeczy-Poſpolitey biły Monetę, byłoby to w brew wyraźnym Prawom, ktorych każde naruſzenie ieſt w ſobie nie godzące ſię, ieſt w przykładowych konſekwencyach wielce niebeſpieczne; Więc z naygłębſzą pokorą à z urzędowey Praw ſtraży iak nayſolenniey ſupplikuię, żeby Miaſtom Pruſkim nie było to dozwolanym, co *vetitu Legum* Panuiącey Zwierzchności Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Naſzego Miłościwego i Radzie Senatu ieſt *illicitum*. Powſzechnym ieſt Senatu radzeniem żebyś Waſza Krolewſka Mość Pan Naſz Miłościwy Seym Extraordynaryiny złożyć raczył, toć i ta materya tak walna o Monecie, o Mennicy, będzie iednym z pryncypalnych celow i potrzeb Seymowania.

Staro-Polſką cnotliwością wiernością i gorliwością Panu i Oyczyznie dowodzący iakiego uſtawionego w Diſtinkcyach Rodu ieſt Plemieniem nieśmiertelney ſławy Jana Zamoyſkiego *rediviva Imago* Jmć Pan Wojewoda Jnowrocławſki, gdy dnia onegdayſzego W. K. Mości Panu Moiemu Miłościwemu i teraźnieyſzemu Senatu Zgromadzeniu doſkonaley wyraził Remonſtracye, zdania,i radzenia ſwoie, niżelibym Ja też ſame powtarzał, więc tylko wcale i we wſzyſtkim do tak godney tego Senatora Mowy Sentymenta moie konformuię i przyłączam. Od Lat 40. maiąc honor być w Senacie umieſzczonym, i iuż owego początkowego czaſu żyiącym zoſtawſzy tylko Jedynakiem, tak nie godzącey ſię, tak ſzkodliwey, tak gorſzącey ſłuchaczow nie widziałem i nie ſłyſzałem Praktyki, aby Głos wolny Senatorſki iako tą razą był cenſurowanym *acerbè*, był krytikowanym od poślednіey mowiących, był *malignè* tłomaczonym, nawet z imputacyą tego, co nie było mowionym: Żażała to mocno i żażalać muſi, że Thronu Krolewſkiego *veranda Majeſtas*, i Powaga Senatu zgromadzonego poniosła tę urazę, że iuż zamiaſt Rad *libero arbitrio* przyzwoitych Ta *Curia Patrum* zaczęła ſię przemieniać w ſcenę oſtro krytykuiącey niby Patronizacyi, ganiącey zdania i przyſtoyne Expreſſye Senatora z cnot i zaſług własnych w Diſtinkcyi będącego, à od dawno & *conſequenter* znaiomych ſławnych w Oyczyznie Przodkow ſwoich przykładowe nauki maiącego, i do onych konformuiącego ſię rownie *memorandè*. Na czynione cenſury, i użyte do nich expreſſye byłyby łatwe odpowiedzi, lepſze i konwinkuiące, ale Ja być nie powinienem i być nie chcę w podobieńſtwie z takim Kaznodzieią ktory popełnia grzech, o ktory *ex Stallo* Ambony należyte czynił remonſtracye.

Nie znaią albo rozważać niechcą Pobożność, Dobroć, & *Magnanimitates* w Sentymentach Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Naſzego Miłościwego Ci, ktorzy udawaią i tłomaczą w oczernieniu przeciwieńſtwem woli Waſzey Krolewſkiey Mości i urazą Majeſtatu Jego, Praw Oyczyſtych Citacye, na ktorych ſą gruntuiące ſię Pana z Pańſtwem związki, i ktorych to Praw obſerwowanych *robora* iedynie ſprawować mogą ſpolne i wzaiemne Krola i Ludu Jego ſzczęśliwości i ſłodyczy. Nieśmiertelney ſławy i Pamięci Wielki Krol i Pan Naſz Ociec Waſzey Krolewſkiey Mości AUGUST WTORY procz innych wielu przedtym i potym znakomitych dowodow mądre-

 go i

go i łaſkawego Panowania ſwego, nawet o Rewolucyi ną Konfederacyą Tarnogrodzką uraz nie maiący, ani mieć chcący, łaſkawością Oycowſką dobrotliwie zezwolił na potrzebne Opiſy Traktatem Warſzawſkim w końcu Roku 1716. uſtanowionym, à w Roku 1717. Seymową twierdzą uroborowanym: Ten to tylko każdy z nas członkow i obywatelow Państwa wiernie, życzliwie i pożytecznie ſłuży Waſzey Krolewſkiey Mości Panu Swemu, ktory radzi i życzy Praw obſerwy ſprawować iedynie mogące ſpolne i wzaiemne ſzczęśliwienia w ziednoczonym nie oddzielnie zaślubieniu Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Moiego Miłościwego z Rzeczą Poſpolitą.

Erogowanych Expenſow na Poſlannictwa Orientalne przez Jmci Pana Kaſztelana Krakowſkiego Hetmana Wielkiego Koronnego ze Skarbu Koronnego należytą ieſt zapłata.

Przy wielu w Oyczyznie zaſługach znakomitych i wybrukowaniem Miaſta tuteyſzego gdy Jmć Pan Marſzałek Wielki Koronny znaczną *Publico* uczynił pożyteczność, moie za to łącząc podziękowanie, łączę oraz i moie proźby, aby Retenta Aſſygnacyi na Bruki, i Kwartałowe in ultra ze Skarbu Koronnego Supplementa były na to naznaczone.

Niezmierną będzie ſtratą Publiczną ieżeli defluitacya do Gdańſka ſtałaby ſię nie podobną przez co raz więcey zaſypanie piaſkowe tego mieyſca, gdzie ſię Wiſła rozdziela, i częścią wypływa w odnogę *Nogatem*, więc podług iuż w tym Reſultatum Rady Senatu w Roku 1748. eſſencyalnie ieſt potrzebnym, odnowić zalecenie Jmći P. Podſkarbiemu W. Koronnemu, aby Expenſem ze Skarbu Rzeczy Poſpolitey gruntownie ureparował Tamę Montawſką; Byłoby ſprawiedliwym, aby Miaſto Gdańſk wielkie zyſki z Wiślaney Defluitacyi maiące, znacznie ſię przyłożyło do tego Expenſu za rekwizycyą Jmći Pana Podſkarbiego Wielkiego Koronnego, i przez konwencyą z nim *de modo & certitudine* tak potrzebney roboty.

Tak wielkie i znakomite zaſługi u Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Naſzego Miłościwego i w Rzeczy-Poſpolitey *ſ. p.* Jmci Pana Małachowſkiego Kanclerza W. Koronnego, lubo wątpić nie powinienem, że u Pana ſprawiedliwego ſą w pamięci i będą w nadgrodach Godnym iuż i przez ſiebie ſamych Synom Jego; oraz i znakomicie diſtingwuiącemu ſię Zięciowi Jmci Panu Czackiemu Podczaſzemu Koronnemu, do proźb w tym *omnium*, łączę pokornie i moich *quàm maximùm*.

Jmci Xiędza Turſkiego Officyała Warſzawſkiego Prezydenta Trybunału Piotrkowſkiego, tudzież Jmci Pana Siemińſkiego Refereudarza Koronnego dawniey Laſką Seymową potym Skarbowego Trybunału Radomſkiego, à teraz Direkcyą Trybunału Piotrkowſkiego zaſzczyconego ſprawiedliwym Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Naſzego Miłościwego względom polecam.

Miaſta Krakow, Wilno, Toruń, i Kowno. dobroczynney Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Naſzego Miłościwego *juſtè* wzywaią Protekcyi.

Aby Pan Mitzler pożytecznie *Publico* nowe Edicye iuż rzadkich Authorow Polſkich drukuiący, iaki na to ſupplement miał ze Skarbu Koronnego aſſygnowany, à Xięża Piarowie Opolſcy na funduiącą ſię naukę Rzemieśnikow Nacyonalnych, à tegoż Zakonu Xięża Collegium Wileńſkiego ze Skarbu Litewſkiego na kontynuacyą drukowania *Corporis Diplomatici* ſupplikuię.

Rekommendowanych przez Xiążęcia Jmci Prymaſa Oſob zaſłużonych *prece junctâ* i Ja rekommenduię do łaſkawości *& ad Juſtitiam Diſtributivam* Waſzey Krolewſkiey Mości Pana Naſzego Miłościwego. Przepomnieć nie mogę Prawnego Warunku Konſtytucyą 1717. żeby Skarby Koronny i Litewſki nie były wyprożniane aſſygnacyami *illicitè per Reſultata Senatûs Conſiliorum*.

Są ſzczyre, ſą mocne, ſą bezprzeſtanne żądze i życzenia moie, żebyś Waſza Krolewſka Mość Pan Naſz Miłościwy żył długoletnie, panował Nam łaſkawie, pożytecznie i ſzczęśliwie.

